

MAKTABGACHA TA'LIMDA TABIAT BILAN TANISHTIRISH ORQALI BOLALARDA EKOLOGIK QADRIYATNI SHAKILLANTIRISH

Tirkasheva Sabrina Bahodir qizi
Alfraganus University ijtimoiy
fanlar fakulteti maktabgacha talim 3 – kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda tabiat tushunchalarini shakllantirish orqali ularda axloqiy sifatlarni tarbiyalashning ahamiyati, tabiat bilan tanishtirish ish shakllari va metodlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, Ekologik tarbiya, Tabiat va insoniyat bog'liqligi, Global ekologik muammolar, Multidiscipliner yondashuv, Innovatsion metodlar, Milliy meros, Ekologik qadriyatlar, Bolalar tarbiyasi, Atrof-muhitni muhofaza qilish.

Kirish

Tabiat insoniyat hayotining muhim poydevori bo'lib, u moddiy va nomoddiy boyliklarning yaratilishi, mavjud bo'lishi hamda saqlanishini ta'minlaydigan uzluksiz jarayonlar majmuasidan iborat. Inson yashashi, mehnati, iqtisodiy faoliyati va turmush tarzi bevosita tabiatning holati, uning imkoniyatlari va resurslariga bog'liqdir. Shu bois, tabiaga ongli munosabat va atrof-muhitning barqarorligini saqlash masalasi jamiyat taraqqiyotining eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Shunday qilib, tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatni to'g'ri anglash har bir davrning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib kelgan.

Tabiat tushunchasi va ekologik ong

Tabiat tushunchasi juda keng bo'lib, u tirik va tirik bo'lmagan borliqning barchasini qamrab oladi. Yer, suv, havodan tortib barcha o'simliklar, hayvonlar, mikroorganizmlar va tabiiy jarayonlarga bo'lgan tizimlar tabiat tarkibiga kiradi. Bundan tashqari, tabiatning o'zgarish qonunlari, ekologik tizimlarning o'zaro aloqalari, evolyutsion jarayonlar ham mazkur tushunchaning ajralmas qismi sanaladi. Bunday murakkab va ko'p qatlamli tizimni har tomonlama, ilmiy asosda o'rganish atrof-muhitni muhofaza qilishning ilmiy-amaliy tamoyillarini ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega.

Tabiatga ongli munosabatning shakllanishi avvalo insonning tabiat oldidagi mas'uliyatini chuqur anglashidan boshlanadi. Har qanday ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat — qishloq xo'jaligi, sanoat, qurilish, transport yoki energetika kabi sohalar — tabiatning muayyan tarkibiy qismlariga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sir ijobiy bo'lishi uchun inson faoliyati ekologik xavfsizlik tamoyillariga asoslangan holda

olib borilishi zarur. Chunki tabiiy resurslar — yer, suv, havo, oʻrmonlar va foydali qazilmalar — qayta tiklanuvchi yoki tiklanmaydiganligi bilan farq qiladi.

Ekologik qonunlar va meʼyorlarning joriy etilishi, tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan strategik dasturlarning ishlab chiqilishi, chiqindi boshqaruvi, suv va havo sifatini nazorat qilish kabi chora-tadbirlar ushbu tizimning amaliy qismidir. Bunga qoʻshimcha ravishda, ekologik taʼlim va tarbiya orqali yosh avlodda tabiatga nisbatan ongli, masʼuliyatli va ehtiyotkorlik bilan yondashish koʻnikmasini shakllantirish ham muhimdir.

Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, isrofgarchilikning oldini oladi va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Aksincha, tabiatga zarar yetkazish, ekologik inqirozlar va resurslarning kamayishi iqtisodiy yoʻqotishlar, ijtimoiy muammolar va sogʻliq uchun xavf tugʻdiradigan holatlarni yuzaga keltiradi. Shu bois, tabiatni muhofaza qilish masalasi faqat ekologlar yoki davlat organlarining vazifasi emas, balki jamiyatning har bir aʼzosi zimmasiga yuklatilgan umumiy masʼuliyatdir. Inson va tabiat oʻrtasidagi uygʻunlikni taʼminlash bugungi va kelajak avlodlar oldidagi eng muhim vazifalardan biridir.

Maktabgacha taʼlimda ekologik qadriyatni shakllantirishning ahamiyati

Oʻzbekistonda jamiyatni demokratlashtirish, modernizatsiya qilish va isloh etish jarayonlari izchil davom etmoqda. Ushbu jarayonlarning samaradorligi, avvalo, madaniy saviyasi yuksak, mustaqil fikrlaydigan, barkamol inson shaxsini shakllantirish bilan chambarchas bogʻliqdir. Shu bois maʼnaviy sohadagi barcha ezgu amallarimizning pirovard maqsadi — ajdodlarimizning bebaho merosi va zamonaviy tafakkur asosida yashaydigan, mustaqil dunyoqarashga ega komil insonni tarbiyalashdan iboratdir. Barkamol inson shaxsini shakllantirishda ekologik madaniyat va tabiatga ongli munosabat alohida ahamiyat kasb etadi.

Respublikamizning “Maktabgacha taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni va “Davlat taʼlim standartlari”da yosh avlodni sogʻlom, har tomonlama rivojlangan, istiqlol mafkurasi asosida tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bolalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol gʻoyalariga sadoqat ruhini shakllantirish bilan bir qatorda, tabiatni asrash, ekologik xavfsizlikka masʼuliyat bilan yondashish ham muhim tarbiyaviy yoʻnalishlardan biridir.

Bugungi davrning asosiy vazifasi — jahon madaniyati yutuqlarini egallagan, ekologik ongni anglab yetgan, kelajakka daxldorlik hissiga ega boʻlgan yangi avlodni voyaga yetkazishdir. Hozirgi globallashuv davrida insonning biosferaga taʼsiri kuchayib bormoqda, bu esa tabiat va jamiyat oʻrtasidagi tabiiy muvozanatning buzilishiga olib keladi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishning pedagogik ahamiyati

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish — ularning ma'naviy qiyofasi, ekologik madaniyati, mas'uliyat hissi va kuzatuvchanligini rivojlantiruvchi muhim jarayondir. Bu jarayan orqali bolalar tabiatni yaxlit tizim sifatida anglaydi, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushuna boshlaydi, tabiat zaxiralarini asrash, ko'paytirish, ulardan oqilona foydalanish kabi amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Bugungi ekologik vaziyat ta'lim-tarbiya tizimi oldiga qator muhim vazifalarni qo'yadi: bolalarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirish, atrof-muhitni ma'naviy qadriyat sifatida anglash, ekologik muammoni umuminsoniy masala sifatida qabul qilish, tabiatni asrash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish. Ekologik tarbiya jarayonida bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual rivojlanish darajasi hisobga olinishi zarur.

Ekologik bilimlarning mazmuni bolalarda olamning ilmiy manzarasini shakllantirish, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushuntirish, ekologik qonuniyatlarni anglash va tabiiy jarayonlar mohiyatini to'g'ri talqin qilishni o'z ichiga oladi.

Abu Ali Ibn Sino esa tabiatni inson salomatligi bilan bog'lab, havo, suv, tuproq kabi omillarning hayot uchun muhimligini asoslab bergan. Sohibqiron Amir Temur va Alisher Navoiy faoliyati ham tabiatga mas'uliyat bilan yondashuvning yorqin namunalari hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari katta guruh yoshidagi bolalarda tabiat haqidagi tushunchalarni shakllantirishning pedagogik asoslari bugungi kunga qadar yetarli darajada o'rganilmaganligi aniqlangan.

Katta guruh yoshidagi bolalarda tabiat haqidagi tushunchalarni shakllantirish samadorligi ko'p jihatdan tarbiyachilarning ijodiy izlanishlari va faoliyatining mazmundorligiga bog'liqdir. Ushbu jarayonda bolalarda o'z yurtining tabiati va xalqi bilan faxrlanish, ona yerni qadrlash, vatanparvarlik va tabiatparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish, ekologik qadriyatlarni o'rgatish, shuningdek buyuk allomalarning tabiat haqidagi fikrlari bilan tanishtirish muhim hisoblanadi.

"Maktabgacha ta'limda bolalarda ekologik qadriyatlarni shakllantirish uchun tabiat va insoniyat bog'liqligini tushuntirish, global muammolarni yoshga mos izohlash, multidisipliner yondashuv, innovatsion metodlar va milliy meros asosida tarbiya qilish muhimdir."

Interaktiv o'yinlar: Chiqindilarni ajratish, suvni tejash yoki energiya samaradorligini oshirish bo'yicha o'yinlar orqali ekologik xulqni shakllantirish.

Tajriba laboratoriyalari: Suv tozalash, tuproqni namoyish qilish va boshqa sodda tajribalar orqali ilmiy tushunchalarni o'rganish. Bunday metodlar bolalarda tabiatni tushunish va uni qadrlash hissini kuchaytiradi. Bolalarda ekologik qadriyatlarni shakllantirishda milliy meros va tarixiy shaxslarning faoliyati

namoyish qilinishi mumkin: Amir Temur obodonchilik ishlari va bog‘lar qurilishi orqali tabiatni muhofaza qilish tajribasini ko‘rsatish;

Alisher Navoiy asarlarida suv va tabiatni asrash, jonzotlarga mehribonlikni targ‘ib qilish;

Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sino merosi orqali ilmiy asoslangan tabiat tushunchalarini tanishtirish. Bu yondashuv bolalarda milliy g‘urur, ekologik tafakkur va tabiatga hurmatni uyg‘otadi.

Xulosa:

Maqolada maktabgacha ta’limda bolalarda ekologik qadriyatlarni shakllantirishning ahamiyati, tabiiy resurslar va insoniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, global ekologik muammolarni yoshga mos tushuntirish, multidisipliner yondashuv, innovatsion metodlar va milliy merosning tarbiyaviy roli batafsil ko‘rib chiqildi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayoni nafaqat biologiya yoki ekologiyaga asoslanmasligi, balki riyozat, mantiq, san’at, estetik tarbiya va ijtimoiy fanlar bilan integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi zarurligi ta’kidlandi. Shu tarzda bolalar tabiatni yaxlit tizim sifatida tushunadi, uning tarkibiy qismlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglaydi va ekologik tafakkurini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. – T.: 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – T.: 2018.
3. Karimova M. Ekologik tarbiya asoslari. – T.: Fan, 2019.
4. Abdullayeva Sh. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – T.: O‘qituvchi, 2018.
5. Ismoilova Z. Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi. – T.: 2022.
6. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals. – Paris, 2017.
7. Richard Louv. Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. – 2008.